

ΝΕΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 35
ΡΕΘΥΜΝΟ 2017

ΝΕΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 35
ΡΕΘΥΜΝΟ 2017

Περιεχόμενα

Μητροπολίτης Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου Εὐγένιος, Προλόγισμα	7-8
Κατερίνα Σπετσιέρη-Beschi, Τὸ «Ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου». Σχέσεις προτύπου καὶ ἀντιγράφων	9-41
Μιχαὴλ Πασχάλης, Ὁ πολυφωνικὸς Καζαντζάκης καὶ τὸ ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου	43-51
Νικόλαος Ε. Παπαδογιαννάκης, Ρίμες γιὰ τὸ Ἀρκάδι ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Παύλου Βλαστοῦ	53-102
Ἑλπινίκη Νικολουδάκη-Σουρῆ, Τὸ Ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου καὶ ἡ ἐπική του ἀναπαράσταση στὸ ἔργο τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη «Παντέρμη Κρήτη»	103-121
Στέλιος Χιωτάκης, Τὸ Νόημα τοῦ Ἀρκαδίου: τότε καὶ σήμερα	123-128
Βασίλειος Οἰκονομίδης, Διδάσκοντας στὸ νηπιαγωγεῖο τὸ Ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου	129-156

*Ἀρκαδικὴ ἔπελοθυσία. Ἀνιχνεύοντας κώδικες ἀνάγνωσης
τοῦ ἀγῶνα καὶ τῆς θυσίας στὴν τέχνη*

Ἐρατοσθένης Καψωμένος, Ἡ ἀντίληψη τοῦ προσώπου, ἐρμηνευτικὸς κώδικας τῆς ἔπελοθυσίας τοῦ Ἀρκαδίου	159-175
---	---------

*Διδάσκοντας στὸ νηπιαγωγεῖο
τὸ Ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου*

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ στὸ νηπιαγωγεῖο ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριότερα ζητήματα τῆς διδασκαλίας τῶν Κοινωνικῶν Σπουδῶν (Κ.Σ.) στὸ σχολικὸ Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα (Α.Π.) καὶ θεωρεῖται ὡς ἰδιαίτερα σημαντικὴ διότι συντελεῖ στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς αὐτογνωσίας, προάγει τὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητος τοῦ νέου ἀνθρώπου, τὴν ἔνταξή του στὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, συντελεῖ στὴ δημιουργία εὐαίσθητων προσωπικοτήτων καὶ ὑπεύθυνων πολιτῶν¹. Μέσα ἀπὸ τοὺς κλάδους σπουδῶν ἢ τὰ μαθήματα ποὺ συνδέονται μὲ τὶς Κ.Σ. (Ἱστορία, Θρησκευτικά, Κοινωνικὴ καὶ Πολιτικὴ Ἀγωγή, Κοινωνιολογία, Οἰκονομία) παρέχονται οἱ ἀπαραίτητες γνώσεις στοὺς ἀναπτυσσόμενους ἀνθρώπους γιὰ τὴν ἱστορικὴ καὶ πολιτισμικὴ ταυτότητα τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ζοῦν καὶ ὑποβοηθοῦνται νὰ ἐνταχθοῦν ἁρμονικὰ σὲ αὐτήν². Ἔτσι, μέσα κυρίως ἀπὸ τὰ μαθήματα αὐτὰ μεταδίδονται στὴ νέα γενιὰ γνώσεις, στάσεις, μορφές συμπεριφορᾶς, πολιτισμικὰ πρότυπα, κοινωνικές, πολιτικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀξίες καὶ διαμορφώνονται οἱ νέοι

1. ALLEN 1996· MARTORELLA 1994.

2. JACOBS & CROWLEY 2007.

πολίτες πού θά διατηρήσουν ἢ θά ἀλλάξουν τὴν κοινωνία³. Ἡ θέση ἀρκετῶν ἐπιμέρους γνωστικῶν ἀντικειμένων τῶν Κ.Σ., ὅπως τῆς Ἱστορίας, ἦταν κομβικὴ σὲ ὅλα τα προηγούμενα ἀναλυτικὰ προγράμματα⁴. Ἄλλωστε, ἀπὸ τὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον ἀναδύονται καὶ τὰ θέματα πού ἀπασχολοῦν τὸ παιδί καὶ προσεγγίζονται στὸ νηπιαγωγεῖο⁵. Στὸ ἰσχύον Διαθεματικὸ Ἐνιαῖο Πλαῖσιο Προγραμμάτων Σπουδῶν (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) γιὰ τὸ ἐλληνικὸ Νηπιαγωγεῖο ἡ διδασκαλία ἱστορικῶν θεμάτων ἐντάσσεται στὴν ἐνότητα Παιδὶ καὶ Περιβάλλον⁶.

Τὸ Διαθεματικὸ Ἐνιαῖο Πλαῖσιο Προγραμμάτων Σπουδῶν (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) γιὰ τὸ ἐλληνικὸ Νηπιαγωγεῖο ἐφαρμόζει τὴ διαθεματικὴ προσέγγιση τῆς γνώσης καὶ τῆς διδασκαλίας⁷ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε εὐρύτερα γνωστικὰ ἀντικείμενα: 1) Παιδὶ καὶ Γλῶσσα (προφορικὴ ἐπικοινωνία, ἀνάγνωση, γραφὴ καὶ γραπτὴ ἐπικοινωνία), 2) Παιδὶ καὶ Μαθηματικά, 3) Παιδὶ καὶ Περιβάλλον (Ἀνθρωπογενὲς περιβάλλον, Φυσικὸ Περιβάλλον), 4) Παιδί, Δημιουργία καὶ Ἐκφραση (Εἰκαστικά, Δραματικὴ Τέχνη, Φυσικὴ Ἀγωγή, Μουσικὴ) καὶ 5) Παιδὶ καὶ Πληροφορικὴ. Προτείνεται ὅλες οἱ δραστηριότητες, ὁμαδικὲς καὶ ἀτομικὲς, νὰ ξεκινοῦν ἀπὸ τὶς προηγούμενες γνώσεις καὶ τὶς ἀνάγκες τῶν παιδιῶν, νὰ «ἐνεργοποιοῦν τὴ δημιουργικότητα, τὴν ἀνταλλαγὴ ἰδεῶν καὶ νὰ ὀδηγοῦν σὲ νέες γνώσεις»⁸. Τὰ θέματα διδασκαλίας πρέπει νὰ ἐνδιαφέρουν τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα ἐπιλέγουν τρόπους, ὕλικά, μέσα γιὰ νὰ μελετήσουν πτυχὲς τοῦ θέματος. Ἔτσι, τὰ γεγονότα, τὰ φαινόμενα, οἱ ἔννοιες, οἱ διαδικασίες πού ἐξετάζονται στὸ πλαίσιο τῶν Κ.Σ., ἐπομένως καὶ ἡ Ἱστορία, προσεγγίζονται διαθεματικά, δηλαδή μέσα ἀπὸ ποικίλα θέματα. Κάθε θέμα πού μπορεῖ νὰ ἄπτεται κυρίως τῶν Κ.Σ. εἶναι δυνατὸν νὰ προσεγγίζεταί καὶ μέσα ἀπὸ διαδικασίες καὶ γνώσεις πού ἐντάσσονται σὲ ἄλλους κλάδους σπουδῶν τοῦ Δ.Ε.Π.Π.Σ. –ὅπως ἡ Γλῶσσα, τὰ Μαθηματικά, ἡ γνώση τοῦ Φυσικοῦ Περιβάλλοντος, ἡ Πληροφορικὴ, οἱ ἐφαρμογὲς τῆς Αἰσθητικῆς

3. JACOBS & CROWLEY, 2007.

4. ΚΙΤΣΑΡΑΣ 2004.

5. D'ADDESIO ET AL. 2005· JACOBS & CROWLEY 2007· ΔΑΦΕΡΜΟΥ Κ.Α. 2006.

6. ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι. 2003.

7. ΧΡΥΣΑΦΙΔΗΣ 2009.

8. ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι. 2003.

Άγωγής- έπιτυγχάνοντας αντίστοιχους στόχους⁹. Έπομένως, οί έννοιες τών Κ.Σ. προσεγγίζονται μέσα από κατάλληλα έπιλεγμένα θέματα (διαθεματικά) και κάθε θέμα είναι δυνατόν να προσεγγίζεται με δραστηριότητες από ποικίλους κλάδους σπουδών (διακλαδικά) «φωτίζοντας» διάφορες πτυχές του¹⁰.

Θέματα από την Ίστορία έντάσσονται στις Κοινωνικές Σπουδές και ανήκουν στο Πρόγραμμα του Δ.Ε.Π.Π.Σ. «Άνθρωπογενές Περιβάλλον και Άλληλεπίδραση». Βασικός στόχος τής προσέγγισης ιστορικών θεμάτων στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. είναι ή ανάπτυξη του ένδιαφέροντος τών παιδιών για ιστορικά γεγονότα τοπικής, έθνικής και εύρύτερης έμβέλειας. Σημαντική είναι ή κριτική προσέγγιση τών γεγονότων και τών πρωταγωνιστών τής ιστορίας, όπως προτείνεται μέσα από τόν σχολιασμό τών κινήτρων, διλημμάτων, συναισθημάτων, ένεργειών τών ιστορικών προσώπων και τών συνεπειών τών πράξεών τους. Έτσι, τόν ιστορικό γεγονός δέν «μαθαίνεται» μόνο, αλλά προσεγγίζεται κριτικά μέσα από τή χρήση σχετικών πηγών (π.χ. εικόνες, φωτογραφίες, έργα τέχνης, λογοτεχνικά κείμενα). Στο Δ.Ε.Π.Π.Σ., για πρώτη φορά στο αναλυτικό πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα περιλαμβάνονται και στόχοι άποσαφήνισης χρονικών έννοιών και αντίληψης τής χρονικής άκολουθίας, ως παρελθόντος, παρόντος, μέλλοντος, χρονικών διαστημάτων έκτεταμένων ή μικρότερων (έποχές, μήνες, έβδομάδες, ήμέρες, περίοδοι τής ήμέρας, χρήση χρονικών έπιρρημάτων (χθές, σήμερα, αύριο, πρίν, τώρα, μετά κ.ά.). Άναπαράσταση στη σωστή χρονική άκολουθία τών σκηνών αναγνωρίζοντας άρχή μέση και τέλος μιās ιστορίας, σύγκριση ίδιων σκηνών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, έπίσκεψη στο μουσείο, άποτελούν ένδεικτικές δραστηριότητες για τήν κατανόηση τής τοποθέτησης γεγονότων και τής μεταβολής στη διάρκεια του χρόνου¹¹.

Οί παραπάνω γνωστικοί και κοινωνικοί στόχοι ένδείκνυται να έπιτυγχάνονται μέσα από δραστηριότητες που έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους κυρίως τή γλωσσική έπικοινωνία μεταξύ τών παιδιών με

9. ΝΤΟΛΙΟΠΟΥΛΟΥ & ΣΟΥΣΛΟΓΛΟΥ 2007.

10. ΧΡΥΣΑΦΙΔΗΣ 2009· ΣΦΥΡΟΕΡΑ 2002.

11. ΣΤΡΑΤΑΡΙΑΔΑΚΗ 2006· Ο'ΗΑΡΑ & Ο'ΗΑΡΑ 2001· PLUCKROSE 1993.

περιγραφές, συγκρίσεις, εκτιμήσεις γεγονότων, διατύπωση υποθέσεων και ανάπτυξη επιχειρηματολογίας. Η χρησιμοποίηση τεχνολογικών μέσων (π.χ. φωτογραφικές μηχανές, μαγνητόφωνο, ηλεκτρονικός ύπολογιστής) όχι μόνο βοηθά στην προσέγγιση των συζητούμενων θεμάτων, αλλά έμμέσως, πλὴν σαφῶς βοηθά τὰ παιδιά νὰ ἀντιληφθοῦν τὴ χρησιμότητα τῶν τεχνολογικῶν μέσων ἐντελῶς βιωματικά¹².

Ὁ τρόπος ἐργασίας στὶς Κ.Σ., ἐπομένως καὶ στὴν Ἱστορία, ποὺ συυσιστᾶται ἀπὸ τὸ Δ.Ε.Π.Π.Σ. καὶ ταυτόχρονα ἀποτελεῖ καὶ στόχο του εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἰκανότητας τῶν παιδιῶν νὰ ἐξοικειώνονται μὲ τὸν ἐρευνητικὸ τρόπο μελέτης πραγματοποιώντας μικροέρευνες μὲ σκοπὸ τὴν ἀπάντηση τῶν ἐρωτημάτων ποὺ τίθενται ἀπὸ τὰ ἴδια στὸ πλαίσιο τῶν θεμάτων ποὺ ἐξετάζουν¹³. Ἡ διερεύνηση ξεκινᾷ μὲ τὸν καθορισμὸ τοῦ ἐρωτήματος καὶ τὴν ἀποσαφήνισή του, περνᾷ ἀπὸ τὴ διατύπωση υποθέσεων, ὀδηγεῖται στὴ συγκέντρωση στοιχείων ἀπὸ διάφορες πηγές, ἀκολουθεῖ ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἡ ἐρμηνεία τους μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπάντηση στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημα ἢ καὶ τὴ διατύπωση νέων.

Ἐπομένως καὶ ἡ προετοιμασία τῶν μελλοντικῶν νηπιαγωγῶν γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν ἱστορικῶν θεμάτων πρέπει νὰ ἀποτελεῖ σημαντικὸ μέρος τῶν σπουδῶν τους. Στὸ πλαίσιο τῆς πρακτικῆς ἄσκησης τῶν φοιτητῶν σὲ νηπιαγωγεία τοῦ Ρεθύμνου τὸν Νοέμβριο τοῦ 2016 σχεδιάσαμε καὶ ὑλοποιήσαμε διδασκαλίες γιὰ τὸ ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἄρκαδιου τὸ 1866. Τὰ γεγονότα τοῦ Ἄρκαδιου ἀνήκουν κατὰ μία ἔννοια στὴν τοπικὴ ἱστορία¹⁴, ὅμως ἡ ἐπίδραση ποὺ ἄσκησαν ξεπερνᾷ τὸ πλαίσιο τῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποτελοῦν βασικὸ ἱστορικὸ γεγονὸς γιὰ ὅλη τὴ νεότερη ἑλληνικὴ ἱστορία¹⁵. Ἡ ἐπέτειος τοῦ ὄλοκαυτώματος τοῦ Ἄρκαδιου στὶς 8 Νοεμβρίου κάθε ἔτους ἀποτελεῖ σημαντικότερο γεγονὸς γιὰ τὴν πόλη τοῦ Ρεθύμνου καὶ ἐορτάζεται πανηγυρικὰ μὲ ἐπίσημη ἀργία, σχολικὴ ἐορτὴ, στρατιωτικὴ καὶ μαθητικὴ παρέλαση, δοξολογία στὴ Μονὴ Ἄρκαδιου, ἀθλητικὸς ἀγῶνας καὶ ἄλλες τιμητικὲς ἐκδηλώσεις. Στὸ πλαί-

12. MARTORELLA 1994· PAHL 1996.

13. MARTORELLA 1994.

14. ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ 1996· ΧΑΡΙΤΟΣ 2009.

15. ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΥ 1977.

σιο αυτό και στη διάρκεια μιᾶς εβδομάδας, οί φοιτητές δίδαξαν για τὰ γεγονότα τῆς ἱστορικής περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας στήν Κρήτη καί για τήν ἐπανάσταση τοῦ 1866 ποῦ κατέληξε μέ τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἄρκαδίου. Τὰ παιδιὰ-μαθητὲς τῶν νηπιαγωγείων ὅπου ἐφαρμόστηκαν οί διδασκαλίες ἔμαθαν για τήν Κρήτη ὡς γεωγραφικὸ χῶρο καί πολιτισμικὸ χῶρο, προσέγγισαν τὸ μῆνυμα τῆς ἐλευθερίας καί τήν ἀξία τοῦ ἀγῶνα για αὐτήν, μέσα ἀπὸ ποικίλες δραστηριότητες. Τὰ παιδιὰ ἤλθαν σὲ ἐπαφή μέ ποικίλες μορφὲς τέχνης, ἔμαθαν τραγούδια καί μαντινάδες, ἀπέδωσαν εἰκαστικά καί μέ τὴ δραματικὴ τέχνη ἱστορικά γεγονότα, μίλησαν για τὸν ἑορτασμὸ τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, καί ἀνέπτυξαν σχετικὲς γλωσσικὲς δεξιότητες. Οί φοιτητὲς σχεδίασαν τίς διδασκαλίες τους μέ τὴ βοήθεια τοῦ ἐπόπτη καθηγητῆ καί τῶν νηπιαγωγῶν τῶν νηπιαγωγείων ὅπου δίδασκαν. Βασικὰ στοιχεῖα τοῦ σχεδιασμοῦ ἦταν ἡ ἀξιοποίηση καί ἐπέκταση τῶν σχετικῶν γνώσεων καί ἐμπειριῶν τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἱστορία μέσα ἀπὸ πολυεπιστημονικὴ/διακλαδικὴ προσέγγιση, ἡ γνωριμία καί ἡ ἀγάπη για τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα (Κρήτη), ἡ ἔμφαση στὸ μῆνυμα τῆς ἐλευθερίας καί τοῦ ἀγῶνα για αὐτήν. Κάθε διδασκαλία ἀκολουθοῦσε διαφορετικὸ σχέδιο, προσαρμοσμένο στίς ἀνάγκες καί στὰ ἐνδιαφέροντα τῶν παιδιῶν τοῦ νηπιαγωγείου ὅπου ὑλοποιοῦταν/ἐφαρμόζοταν. Οί ὥρες διδασκαλίας ἐκτείνονταν ἀπὸ 09:00-12:45 καί περιλάμβαναν τέσσερις προσχεδιασμένες δραστηριότητες κάθε ἡμέρα, οί ὁποῖες συχνὰ ἀναδιαμορφώνονταν μέ βάση τίς ἀνάγκες τῶν παιδιῶν.

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπὸς τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι νὰ προτείνει νέους τρόπους διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας στὸ νηπιαγωγεῖο. Ἡ ἀξιολόγηση κάθε διδασκαλίας ἀποτελεῖ βασικὸ στοιχεῖο για τὴν ἀναδιαμόρφωση καί βελτίωσή της. Για τὸν λόγο αὐτὸ ἐπιχειροῦμε μέ αὐτὴ τὴν ἐργασία μία ἀξιολόγηση τῆς διδασκαλίας για τὸ Ὅλοκαύτωμα τοῦ Ἄρκαδίου ποῦ σχεδίασαν καί ὑλοποίησαν οί φοιτήτριες,

Συγκεκριμένα, στήν ἐργασία μας θὰ παρουσιάσουμε τὰ ἀποτελέσματα ποῦ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία τῶν σχεδίων διδασκαλίας τῶν φοι-

τητριών, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονταν πρὶν τὴν ἔναρξη τῆς διδασκαλίας, ἀνασχεδιάζονταν (ὅπου ὑπῆρχε ἀνάγκη) κατὰ τὴν ὑλοποίησή της καὶ συμπληρώνονταν ὡς πρὸς τὴν ἐπίτευξη τῶν διδακτικῶν στόχων μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσή της. Δηλαδή, οἱ φοιτήτριες σχεδίαζαν, ὑλοποιοῦσαν καὶ ἀξιολογοῦσαν τὴ διδασκαλία τους μὲ βάση τὰ σχέδια διδασκαλίας ποὺ εἶχαν ἐκπονήσει. Αὐτὰ τὰ σχέδια διδασκαλίας τὰ μελετήσαμε μὲ τὴ μέθοδο τῆς μελέτης περιεχομένου (content analysis)¹⁶. Συγκεκριμένα, ἐπεξεργαστήκαμε 20 σχέδια διδασκαλιῶν (document study) ἀντίστοιχων φοιτητῶν/τριῶν ποὺ δίδαξαν τὸ συγκεκριμένο θέμα τὸν Νοέμβριο 2016¹⁷. Διερευνήσαμε τρεῖς μεγάλες ξεχωριστὲς ἐνότητες: εἶδη καὶ περιεχόμενο δραστηριοτήτων σύμφωνα μὲ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ νηπιαγωγείου, στόχοι τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος ποὺ προσεγγίστηκαν, ἀξιολόγηση τῆς διδασκαλίας ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίτευξη τῶν στόχων, τὴν καταλληλότητα περιεχομένου καὶ μέσων, τὴ συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς τάξης, τὴν αὐτοαξιολόγηση τῆς διδάσκουσας φοιτήτριας. Γιὰ κάθε ἐνότητα διαμορφώσαμε ξεχωριστὲς θεματικὲς κατηγορίες καὶ ὑποκατηγορίες, στίς ὁποῖες ἐντάσσονταν τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τῶν σχεδίων διδασκαλίας, μὲ μονάδα ἀνάλυσης τὸ θέμα. Τὰ ἀποτελέσματα παρουσιάζονται τόσο μὲ ποσοτικοποίηση τῶν σχετικῶν κατηγοριῶν ὅσο καὶ μὲ παρουσίαση χαρακτηριστικῶν ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὰ σχέδια διδασκαλίας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στὴ συνέχεια παρουσιάζονται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας ἀνὰ ἐρευνητικὴ ἐνότητα. Σὲ κάθε ἐνότητα γίνεται ποσοτικὴ καὶ ποιοτικὴ παρουσίαση τῶν ἀναφορῶν ποὺ ἐντοπίστηκαν, κατανεμημένων στίς ἐπιμέρους θεματικὲς κατηγορίες καὶ ὑποκατηγορίες, ὅπως αὐτὲς προέκυψαν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν σχεδίων διδασκαλίας. Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ κάθε πίνακα θὰ ἀναφέρονται, θὰ ἐπεξηγοῦνται οἱ θεματικὲς κατηγορίες ποὺ πα-

16. NEUENDORF 2002.

17. MERTENS 1998.

ρουσιάζονται σὲ αὐτὸν καὶ θὰ ἐμπλουτίζονται μὲ σχετικὰ ἀποσπάσμα-
τα τῶν σχεδίων διδασκαλίας.

Ἐρευνητικὴ ἐνότητα: Δραστηριότητες διδασκαλίας

Στὴν ἐνότητα αὐτὴ παρουσιάζονται τὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ εἶδος τῶν δραστηριοτήτων ποὺ δίδαξαν οἱ φοιτήτριες κατανεμημένων κατὰ πρόγραμμα σπουδῶν τοῦ Δ.Ε.Π.Π.Σ. Στὸν Πίνακα 1 ἀναφέρονται οἱ ὑποκατηγορίες στὶς ὁποῖες ἐντάσσονται οἱ δραστηριότητες ποὺ ἀνα-
πτύχθηκαν καὶ στὴν ποιοτικὴ παρουσίαση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀναφέρονται οἱ τίτλοι ἐνδεικτικῶν δραστηριοτήτων ἀπὸ τὰ σχέδια διδασκαλίας τῶν φοιτητριῶν.

Στὸ πλαίσιο τῆς διδασκαλίας τους, οἱ φοιτήτριες σχεδίασαν καὶ ὑλο-
ποίησαν ἓναν μεγάλο ἀριθμὸ δραστηριοτήτων (περίπου 3-4 δραστη-
ριότητες ἀνὰ ἡμέρα διδασκαλίας). Πρόκειται γιὰ μία μεγάλη ποικιλία
δραστηριοτήτων, οἱ ὁποῖες ἐκτείνονται σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἀναλυτικοῦ
προγράμματος τοῦ νηπιαγωγείου.

Εἶναι προφανές ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος καταλαμβάνουν δραστη-
ριότητες διδασκαλίας ἀπὸ τὸ ἀνθρωπογενὲς περιβάλλον, ὅπου ἐντάσ-
σεται ἡ διδασκαλία τῶν ἱστορικῶν θεμάτων. Κυρίαρχες εἶναι οἱ δρα-
στηριότητες ποὺ ἀφοροῦν τὴ διδασκαλία σχετικὰ μὲ τὰ ἱστορικὰ γεγο-
νότα ποὺ ἐκτυλίχθηκαν τὸ 1866 στὴν Κρήτη (*Ἡ Κρήτη σκλαβωμένη* Σ.Δ.9),
ὅπου παρουσιαζόταν ἡ κατάσταση στὴν τουρκοκρατούμενη Κρήτη καὶ
ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1866 καί, φυσικά, ἡ ἐξιστόρηση τῶν Ὀλοκαυτώμα-
τος τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸ κεντρικὸ στοιχεῖο τοῦ σχε-
δίου διδασκαλίας, (*Μαθαίνουμε γιὰ τὸ Ἀρκάδι* Σ.Δ.17) καὶ γιὰ τὰ Μυστήρια.
Ἡ σύνδεση τῶν γνώσεων ποὺ προσεγγίστηκαν γιὰ τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γε-
γονὸς μὲ τίς ἤδη ὑπάρχουσες πληροφορίες, γνώσεις καὶ ἐμπειρίες τῶν
παιδιῶν ἀπὸ οἰκογενειακὲς ἐπισκέψεις στὴ Μονὴ Ἀρκαδίου (*Μιὰ μέρα
στὸ Ἀρκάδι* Σ.Δ.7) καὶ ἀπὸ τίς ἐκδηλώσεις ἑορτασμοῦ του, ὅπως παρέ-
λαση, κατάθεση στεφάνου (*Πῶς γιορτάζουμε τὸ Ἀρκάδι* Σ.Δ. 19) (*Ἐπίσκεψη
σὲ ἓναν ἥρωα* Σ.Δ. 20) προσφέρει ἔντονη βιωματικὴ διάσταση στὴν ἐπε-
ξεργασία καὶ μάθηση τοῦ συγκεκριμένου θέματος. Μίλησαν γιὰ ση-
μαντικὲς ἱστορικὲς περιόδους τῆς Κρήτης (*Στὴν Κρήτη τοῦ Μίνωα* Σ.Δ.2)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΔΑΞΑΝ ΟΙ ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ, ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ		ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ % ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ
Κατηγορίες και Υποκατηγορίες	Άριθμός αναφορών ανά υπο-κατηγορία		
Παιδι και άνθρωπογενές περιβάλλον		99	29,64
Συζήτηση-διδασκαλία για το Όλοκαύτωμα του Άρκαδίου	20		
Συζήτηση-διδασκαλία για τις έορταστικές εκδηλώσεις	16		
Συζήτηση-διδασκαλία για την Κρήτη και την ιστορία της	20		
Συζήτηση-διδασκαλία για τη λαογραφική παράδοση (γήθη και έθιμα) της Κρήτης	18		
Συζήτηση-διδασκαλία για την κρητική φορεσιά	14		
Ιστοριογραμμή για την Κρήτη	8		
Επίσκεψη σε άνδριάντα	3		
Παιδι και φυσικό περιβάλλον		19	5,69
Η Κρήτη ως νησί-γεωγραφική περιοχή	19		
Παιδι, δημιουργία και έκφραση		107	32,03
Κατασκευή κάρτας για το Άρκαδι	18		
Κατασκευή όμοιώματος του Άρκαδίου	5		
Κατασκευή της Κρήτης	9		
Κατασκευή κρητικής φορεσιάς			
Κατασκευή στεφάνου για τους ήρωες			
Έκμάθηση σχετικού τραγουδιού			
Αναπαράσταση των γεγονότων του Άρκαδίου			
Διεξαγωγή αθλητικών αγώνων «Άρκαδία»			
Παρέλαση			
Παιδι και γλώσσα		76	22,75
Έκμάθηση μαντινάδας			
Δημιουργία ποιήματος			
Συζήτηση και επιχειρηματολογία για την ελευθερία			
Δημιουργία βιβλίου για την Κρήτη και το Άρκαδι			
Έκμάθηση φωνημάτων και γραμμάτων			

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.			
ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΔΑΞΑΝ ΟΙ ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ, ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ			
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ		ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ % ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ
Κατηγορίες και Υποκατηγορίες	Αριθμός αναφορών ανά υποκατηγορία		
Παιδι και γλώσσα			
Ανάγνωση σχετικών διηγήσεων και ιστοριογραφικών κειμένων	16		
Συνταγή κρητικού φαγητού	4		
Παιδι και μαθηματικά			
Ταξινόμηση και αντιστοίχιση μερών γυναικείας και ανδρικής κρητικής φορεσιάς	16	16	4,80
Παιδι και πληροφορική			
Χρήση video για τη Μονή Άρκαδίου, για την Κρήτη	17	17	5,09
Γενικό Σύνολο αναφορών		334	100

και σχημάτισαν την ιστοριογραμμή της ιστορίας του νησιού (Θυμάμαι για την Κρήτη Σ.Δ.8). Ίδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη γνωριμία με βασικά χαρακτηριστικά του πολιτισμού της Κρήτης (Η κρητική φορεσιά Σ.Δ.4, Φαγητά της Κρήτης Σ.Δ.5, Γάμος στην Κρήτη Σ.Δ.6), ώστε τα παιδιά άφενδώς να κατανοήσουν την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα του τόπου τους μέσα από γνωστά στοιχεία της καθημερινής ζωής.

Ένας μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων άφορα δραστηριότητες δημιουργίας και κατασκευής εικαστικών έργων με ποικίλες τεχνικές (Ζωγραφίστε ό,τι σὰς ἄρεσε από τὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.18, Ζωγραφίζουμε τοὺς ἥρωες τοῦ Ἀρκαδίου Σ.Δ.12, Κατασκευὴ κάρτας για τὸ Ἀρκάδι ναοῦ Σ.Δ.6 με ἀπομίμηση τοῦ σχεδίου τοῦ καθολικοῦ της Μονῆς, Κατασκευὴ τοῦ χάρτη της Κρήτης Σ.Δ.17 με ποικίλα ὕλικά και τεχνικὲς κολάζ, Φτιάχνουμε στεφάνι για νὰ τιμήσουμε τοὺς ἥρωες Σ.Δ.5 τὸ ὁποῖο κατασκευάστηκε με φυσικὰ ὕλικά και τὸ κατέθεσαν στὸ ἥρωο τοῦ Γιαμπουδάκη στὸ Ρέθυμνο (στὶς περιπτώσεις ποὺ ἔγινε τέτοια ἐπίσκεψη), σύνθεση και κατασκευὴ της κρητικῆς φορεσιάς Φτιάχνω τὴ φορεσιά μου Σ.Δ.3, Ντύνομαι Κρητικὸς/ιά Σ.Δ.8).

Ἔγινε ἐπίσης προσέγγιση ἔργων τέχνης σχετικῶν μὲ τὸ Ἀρκάδι (*Πῶς φαντάστηκαν οἱ ζωγράφοι τὸ Ἀρκάδι* Σ.Δ. 2). μὲ ἐντοπισμὸ τῶν κύριων χαρακτηριστικῶν καὶ τεχνικῶν τους. Πολυάριθμες εἶναι οἱ δραστηριότητες ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ μουσική, καθὼς τὰ παιδιὰ ἄκουσαν κρητικὴ μουσικὴ καὶ χόρεψαν-κινήθηκαν στὸν ρυθμὸ τῆς (*Κρητικὸ γλέντι* Σ.Δ.1) καὶ ἔμαθαν τραγούδια σχετικὰ μὲ τὴν Κρήτη (*Κρήτη μου, ὄμορφο νησι* Σ.Δ.11) καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς (*Πότε θὰ κάμει ξαστεριά* Σ.Δ.14) καὶ ἐπανελάβαν τὸν ἥδη γνωστὸ Ἐθνικὸ Ὑμνο. Ὑπῆρξαν δραστηριότητες ἀναπαράστασης σκηνῶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα στὸ Ἀρκάδι δίνοντας ἔμφαση στοὺς προβληματισμούς, στίς σκέψεις καὶ στὴν ἀπόφαση τῶν πολιορκημένων Κρητικῶν νὰ ἀγωνιστοῦν μέχρι τέλους γιὰ τὴν ἐλευθερία (*Μέσα στὸ Ἀρκάδι* Σ.Δ.4, *Μὲ τοὺς Κρητικοὺς* στὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.19). Μὲ ἀφορμὴ τοὺς ἀγῶνες Ἀρκάδια ποὺ διεξάγονται πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλοκαυτώματος καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους μίλησαν ὑπῆρξαν καὶ ἀρκετὲς δραστηριότητες φυσικῆς ἀγωγῆς (*Οἱ δικοὶ μας ἀγῶνες* Σ.Δ.15, *Κρητικὸ βόλι* Σ.Δ.3, *Ἀρκαδιοδρόμοι* Σ.Δ.18), ἀλλὰ καὶ ἡ σχετικὴ *Παρέλαση* γιὰ τὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.9 στὴν αὐτὴ τοῦ σχολείου.

Ἡ ἀνάγνωση ἱστοριογραφικῶν κειμένων (*Βρέθηκα* στὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.14), ἀλλὰ καὶ θρύλων (*Μιὰ ἡρωίδα: Ἡ Δασκαλάκαινα* Σ.Δ.6) ὅπως καὶ ἡ συζήτηση, ἀνάλυση, ἐκμάθηση μαντινάδων βοήθησε τὰ παιδιὰ νὰ προσεγγίσουν τόσο τὰ ἱστορικὰ γεγονότα (*Μαντινάδες γιὰ τὸ Ἀρκάδι* Σ.Δ.2) ὅσο καὶ τὰ πολιτισμικὰ χαρακτηριστικά τῆς Κρήτης (*Μαντινάδες γιὰ τὴν Κρήτη* Σ.Δ.12) μέσα ἀπὸ τὸν πεζὸ καὶ ἔμμετρο λαϊκὸ λόγο (χωρὶς ἰδιαιτέρους ἰδιωματισμούς) καὶ τὰ βοήθησε νὰ συμμετέχουν σὲ πιὸ ἐνεργητικὲς μορφὲς μάθησης συνθέτοντας τὸ δικό τους μικρὸ *Ποίημα* γιὰ τὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.8. ἢ δημιουργώντας τὸ δικό τους *Βιβλίον* γιὰ τὴν Κρήτη μὲ ἀφορμὴ εἰκόνες καὶ μὲ ὑπαγόρευση τοῦ κειμένου στὴ νηπιαγωγό, ἀποδίδοντας μὲ δικά τους λόγια ὅσα διδάχθηκαν καὶ ἀνακάλυψαν. Μὲ ἀφορμὴ τὴ συχνὴ χρῆση τῶν λέξεων «Ἀρκάδι» καὶ «Κρήτη» προχώρησαν σὲ δραστηριότητες ἀναγνώρισης φωνημάτων καὶ γραμμῶν τῶν λέξεων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναγραφῆς τους στίς ἐργασίες τους, ὅπου χρειάζοταν καὶ ἤθελαν *Μαθαίνω τὰ γράμματα τῆς Κρήτης* Σ.Δ.6..

Ἀπὸ τὰ μαθηματικὰ δὲν ὑπῆρχαν πολλὲς δραστηριότητες, ἔνεκα τῆς φύσης τοῦ θέματος, ἀλλὰ συχνὰ ἐφαρμόστηκε ἡ ταξινόμηση-ὁμαδοποίηση καὶ ἀντιστοίχιση μερῶν τῆς γυναικειᾶς καὶ τῆς ἀνδρικοῦς κρητικῆς φορεσιᾶς *Μπερδεύτηκαν τὰ ρούχα μας* Σ.Δ.6.

Δραστηριότητες από τὸ φυσικὸ περιβάλλον εἶναι ὅσες σχεδιάστηκαν γιὰ τὴν κατανόηση τῆς Κρήτης ὡς γεωγραφικῆς περιοχῆς (*Ἡ Κρήτη, τὸ νησί μας* Σ.Δ.13) ἐντοπίζοντάς τὴν στὸν χάρτη, ἐντάσσοντάς τὴν στὸ εὐρύτερο γεωγραφικὸ πλαίσιο τῆς Ἑλλάδας, ἀναγνωρίζοντας περιοχὲς καὶ διαδρομὲς σὲ αὐτὴν (*Ταξίδι στὴν Κρήτη* Σ.Δ.17).

Δραστηριότητες ἀπὸ τὴν πληροφορικὴ δὲν ἐντάχθηκαν σὲ ικανοποιητικὸ βαθμὸ στὰ σχέδια διδασκαλίας, καθὼς ὁ ὑπολογιστὴς χρησιμοποιήθηκε περισσότερο ὡς ἐποπτικὸ μέσο προβάλλοντας μερικὰ πολὺ κατατοπιστικὰ video γιὰ τὴ Μονὴ Ἀρκαδίου (*Ἐπίσκεψη στὸ Ἀρκάδι* Σ.Δ.8) καὶ γιὰ τὴν Κρήτη (*Ἡ Κρήτη ἀπὸ ψηλὰ* Σ.Δ.11).

Ἐρευνητικὴ ἐνότητα: Στόχοι διδασκαλίας

Στὴ συνέχεια, στὸν Πίνακα 2 παρουσιάζονται οἱ στόχοι τῶν διδασκαλιῶν τῶν φοιτητριῶν κατανεμημένοι κατὰ πρόγραμμα σπουδῶν τοῦ Δ.Ε.Π.Π.Σ. καὶ στὴν ποιοτικὴ παρουσίαση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀναφέρονται οἱ ἐνδεικτικότεροι ἀπὸ αὐτοῦς. Γιὰ λόγους καλύτερης παρουσίας τῶν σχετικῶν στοιχείων πολλοὺς διαφοροποιημένους στόχους τῶν ἐπιμέρους διδασκαλιῶν τοὺς συναιρέσαμε στὸν εὐρύτερο κοινὸ στόχο καὶ ἔτσι παρουσιάζονται παρακάτω.

Κατὰ τὶς διδασκαλίες τους οἱ φοιτήτριες ἐπέλεξαν μία μεγάλη ποικιλία στόχων ἀπὸ τὰ προγράμματα τοῦ ΔΕΠΠΣ, ποὺ συνδέονται μὲ τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας. Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι σὲ μία δραστηριότητα μπορεῖ νὰ ἐντάσσονται παραπάνω ἀπὸ 1 στόχο, δηλαδή, νὰ ἐπιχειρεῖται ἡ ἐπίτευξη διαφορετικῶν στόχων, ἀρκετὲς φορές προερχόμενων ἀπὸ διαφορετικὰ προγράμματα τοῦ ΔΕΠΠΣ. Γιὰ παράδειγμα, στὴ δραστηριότητα κατὰ τὴν ὁποία τὰ παιδιὰ κατασκευάζουν τὴν παραδοσιακὴ κρητικὴ φορεσιὰ ὑπάρχουν στόχοι ἀπὸ τὸ Πρόγραμμα τῶν Εἰκαστικῶν (κατασκευὲς μὲ διάφορα ὕλικά), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Ἀνθρωπογενοῦς Περιβάλλοντος (γνώση λαογραφικῶν στοιχείων). Ἐπειδὴ λοιπόν, οἱ στόχοι ποὺ ἐπιχειρεῖται νὰ ἐπιτευχθοῦν μέσα ἀπὸ κάθε δραστηριότητα εἶναι ἀριθμητικὰ περισσότεροι ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς δραστηριότητες ἐμφανίζονται αὐτὲς οἱ μεγάλες ἀριθμητικὲς διαφορὲς μετὰξὺ τοῦ Πίνακα 1 (ὅπου καταγράφονται ἀριθμοὶ δραστηριοτήτων καὶ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.			
ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΡΙΩΝ, ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ			
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ		ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ % ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ
<i>Κατηγορίες και Υποκατηγορίες</i>	<i>Άριθμός αναφορών ανά υπο-κατηγορία</i>		
Παιδί και άνθρωπογενές περιβάλλον			
Γνώση στοιχείων ιστορίας	57	258	35,48
Γνώση χρονικής ακολουθίας	27		
Γνώση πολιτισμικών στοιχείων, παράδοσης	46		
Καλλιέργεια αξιών, στάσεων, πεποιθήσεων	23		
Ανάπτυξη συνεργασίας	19		
Ανάπτυξη αυτοεκτίμησης	27		
Γνώση του έγγυς και του ευρύτερου άνθρωπογενούς περιβάλλοντος	42		
Αναγνώριση και χρήση συμβόλων, σχεδιαγραμμάτων, χαρτών	17		
Παιδί και φυσικό περιβάλλον			
Γνώση φυσικού περιβάλλοντος	32	32	4,40
Παιδί, δημιουργία και έκφραση			
Εικαστικές δημιουργίες με ποικίλες τεχνικές και υλικά	58	190	26,14
Γνωριμία με έργα τέχνης	26		
Ανάπτυξη τής κινητικότητας	10		
Συμμετοχή σε παιχνίδια κανόνων, αθλητική παιδεία	25		
Ανάπτυξη θεατρικής έκφρασης	15		
Έκμáθηση τραγουδιών	33		
Άκρόαση διαφορετικών μουσικών ειδών	23		
Παιδί και γλώσσα			
Ίκανότητα περιγραφής	30	109	26,14
Ίκανότητα διήγησης	48		
Ανάπτυξη διαλόγου και επιχειρηματολογίας	37		
Έκμáθηση μικρών κειμένων	22		
Δημιουργία κειμένων	13		
Φωνολογική επίγνωση	16		

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.			
ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΡΙΩΝ, ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ			
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ		ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ % ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ
Κατηγορίες και Υποκατηγορίες	Αριθμός αναφορών ανά υποκατηγορία		
Παιδι και γλώσσα			
Ακρόαση και κατανόηση κειμένων		24	
Παιδι και μαθηματικά		18	2,48
Ταξινομήσεις, ομαδοποιήσεις, αντιστοιχίσεις		18	
Παιδι και πληροφορική			
Ό υπολογιστής ως έποπτικό μέσο		39	5,36
Γενικό Σύνολο αναφορών		727	100

τοῦ Πίνακα 2 ὅπου καταγράφονται ἀριθμοὶ στόχων ποὺ περιλαμβάνονται στὰ Σχέδια Διδασκαλίας (Σ.Δ.) τῶν φοιτητριῶν.

Φυσικά, οἱ περισσότεροι στόχοι, ἀλλὰ καὶ οἱ περισσότερο ἐπαναλαμβανόμενοι κύριοι στόχοι κάθε διδασκαλίας ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἐξετάζουμε συνδέονται μὲ τὴ διδασκαλία γιὰ τὴν Κρήτη καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ κεντρικὸ ἱστορικὸ γεγονὸς τοῦ Ἄρκαδιου τὸ 1866 (*Νὰ μάθουν γιὰ τὸ Ἄρκαδι Σ.Δ.11, Νὰ ἀναπτύσσουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ γιὰ τὰ προβλήματα καὶ διλήμματα ἀνθρώπων διαφορετικῶν ἐποχῶν Σ.Δ.12, Νὰ μάθουν γιὰ τὴ Μινωικὴ Κρήτη Σ.Δ.2, Νὰ γνωρίσουν τὴν κρητικὴ φορεσιὰ Σ.Δ.18, Νὰ γνωρίσουν τὴν παράδοση τῆς Κρήτης» Σ.Δ.8, Νὰ μάθουν ἔθιμα τῆς Κρήτης Σ.Δ.12, Νὰ συζητήσουν γιὰ τὸ πῶς ζοῦμε στὴν Κρήτη Σ.Δ.3), νὰ γνωρίσουν βασικὰ σημεῖα, σύμβολα καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς Κρήτης (*Τί μου θυμίζει τὴν Κρήτη Σ.Δ.19*). Πολλοὶ στόχοι, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀφοροῦν τὴν ἔννοια τῆς ἱστορικῆς ἀκολουθίας (*Νὰ τοποθετοῦν στὴ σειρά τὰ ἱστορικὰ γεγονότα Σ.Δ.13*) ἀναφέρονται κυρίως στὸ μήνυμα τοῦ ἀγῶνα τῶν Κρητικῶν καὶ τοῦ Ὀλοκαυτώματος τοῦ Ἄρκαδιου (*Νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας Σ.Δ.14, Νὰ μάθουν νὰ ἀγωνίζονται γιὰ τὶς πανανθρώπινες ἀξίες Σ.Δ.5*), συνδυάζοντας τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα*

(*Νὰ ἀγαποῦν τὴν πατρίδα τους*» Σ.Δ.9) μὲ τὴν ἀγάπη γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (*Νὰ ἔχουν θετικές στάσεις καὶ νὰ ἀγαποῦν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους*» Σ.Δ.1)

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἀποδοχῆς καὶ συνεργασίας μὲ τὸν ἄλλον ἀποτελεῖ στόχους ποὺ ὑλοποιοῦνταν κατὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς διδασκαλίας μέσα ἀπὸ τὴ δράση τῶν παιδιῶν σὲ μικρὲς ὁμάδες (*Νὰ ἀναπτύσσουν ἰκανότητες συνεργασίας μεταξύ τους* Σ.Δ.17, *Νὰ ἀποτελοῦν μέλη μιᾶς ὁμάδας*, Σ.Δ.3, *Νὰ κατανοοῦν τὴν ἀξία τῆς ὁμαδικῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀνακάλυψης* Σ.Δ.12), ἐνῶ ὁ στόχος *Νὰ ἀναπτύσσουν τὴν αὐτοεκτίμησή τους* Σ.Δ.20 ἐπιτυχεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιτυχημένη συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν στὶς συζητήσεις, στὶς κατασκευὲς καὶ στὴν παραγωγὴ ποικίλων ἔργων.

Ἡ προσέγγιση τῆς Κρήτης ὡς γεωγραφικῆς περιοχῆς ὀδηγεῖ στὴν υἱοθέτηση στόχων ὅπως *Νὰ γνωρίσουν τὸ φυσικὸ περιβάλλον τῆς Κρήτης* Σ.Δ.9, *Νὰ καταλάβουν τί εἶναι νησὶ* Σ.Δ.11, *Νὰ μάθουν γεωγραφικὰ χαρακτηριστικά τῆς Κρήτης* Σ.Δ.3).

Οἱ πολλοὶ καὶ διαφορετικοὶ στόχοι ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς Δημιουργίας καὶ Ἐκφρασης ὀφείλονται στὶς ποικίλες δραστηριότητες ζωγραφικῆς καὶ κατασκευῶν (καρτῶν, χαρτῶν, φορεσιᾶς κ.ἄ. (*Νὰ πειραματίζονται μὲ διάφορα ὑλικά, νὰ ἐπινοοῦν τεχνικὲς* Σ.Δ.8, *Νὰ κάνουν καρτεπικολλήσεις* Σ.Δ.14, *Νὰ χρησιμοποιοῦν μὲ πολλοὺς τρόπους ὑλικά γιὰ κατασκευὲς* Σ.Δ.18), ὅπως γίνεται σὲ πολλὰ θέματα. Ἡ παρουσίαση καὶ συζήτηση γιὰ ζωγραφικοὺς πίνακες, τοιχογραφίες τῆς μινωικῆς ἐποχῆς εἶχε ὡς στόχο τὰ παιδιά *Νὰ γνωρίσουν ἔργα τέχνης* Σ.Δ.4, *Νὰ γνωρίσουν ἔργα μεγάλων ζωγράφων* Σ.Δ.13. Οἱ δραστηριότητες φυσικῆς ἀγωγῆς ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδιους Ἀγῶνες στόχους εἶχαν νὰ βοηθήσουν τὰ παιδιά *Νὰ ἀναπτύξουν τὴν κινητικότητά τους* (Σ.Δ.3) καὶ *Νὰ συμμετάσχουν σὲ παιχνίδια μὲ κανόνες* (Σ.Δ. 11) *Νὰ ἀναπτύξουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ τοῦ Ὀλυμπισμοῦ* Σ.Δ.7, *Νὰ γνωρίσουν ἀθλήματα* Σ.Δ.17. Ἐπίσης, ἡ ἀναπαράσταση σκηνῶν ἀπὸ τίς συζητήσεις, τίς ἀγωνίες καὶ τίς ἀποφάσεις τῶν πολιορκημένων στὸ Ἀρκάδι Κρητικῶν ὀδήγησαν στὴν ἐπιλογὴ στόχων ἀπὸ τὴ δραματικὴ τέχνη (*Τὰ παιδιά νὰ ἐκφραστοῦν μὲ τὸ δραματικὸ παιχνίδι* Σ.Δ.6, *Νὰ ἐκφραστοῦν μὲ αὐτοσχεδιασμὸ καὶ μίμηση* Σ.Δ. 19). Ἡ ἐκμάθηση τραγουδιῶν, ὅπως συνηθίζεται σὲ ὅλες τίς ἱστορικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἐορτὲς καὶ ἐπετεῖους, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνασχόληση στὸ συγκεκριμένο θέμα μὲ τὴν κρητικὴ μουσικὴ ἔδωσαν τὴ δυνατότητα στὰ παιδιά *Νὰ ἐκτελοῦν τραγουδώντας* Σ.Δ.6 καὶ *Νὰ ἐκφράζουν τὴ γνώμη τους γιὰ διαφορετικὰ ἀκούσματα* (Σ.Δ.8).

Ἡ χρήση τῆς γλώσσας ὡς βασικοῦ μέσου ἐπικοινωνίας καὶ διδασκαλίας ὁδηγεῖ τὰ παιδιὰ νὰ κάνουν περιγραφῆς (*Νὰ περιγράφουν τοὺς Ἑρωες τοῦ Ἀρκαδίου ἀπὸ εἰκόνες Σ.Δ.10, Νὰ περιγράψουν πῶς γίνεται ἡ παρέλαση Σ.Δ.16*) καὶ διηγήσεις (*Νὰ διηγῶνται γιὰ ἓναν κρητικὸ γάμο ποὺ παρακολούθησαν Σ.Δ.7, Νὰ διηγηθοῦν τὴν ἐπίσκεψή τους στὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.2*). Ἡ καλλιέργεια τοῦ προφορικοῦ λόγου ἐπιχειρεῖται μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς φωνολογικῆς ἐπίγνωσης (*Νὰ διακρίνουν καὶ νὰ ξεχωρίζουν τὴ φωνοῦλα Κ Σ.Δ.10*), ἀπὸ τὴν ἀπομνημόνευση μικρῶν μαντινάδων (*Νὰ ἀπομνημονεύουν μικρὰ κείμενα Σ.Δ.16*). Δημιουργώντας μὲ ὑπαγόρευση στὴ νηπιαγωγὸ τὸ δικό τους ποίημα γιὰ τὸ Ἀρκάδι ἢ/καὶ τὸ δικό τους βιβλίο γιὰ τὴν Κρήτη, *Τὰ παιδιὰ μαθαίνουν νὰ διαμορφώνουν κείμενα ποὺ ἔχουν διαφορετικὰ μὴνύματα καὶ παραλήπτες Σ.Δ.9*. Ἡ συμμετοχὴ στὶς συζητήσεις γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἱ Κρητικοὶ καὶ τοὺς ὁδήγησαν στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1866, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ διλλήματα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Ἀρκαδίου ὁδηγοῦν τοὺς μαθητὲς *Νὰ συμμετέχουν σὲ συζητήσεις καὶ νὰ χρησιμοποιῶν στοιχειώδη ἐπιχειρηματολογία Σ.Δ.3 καὶ ἔτσι Νὰ ἀναπτύσσουν τὸν προφορικὸ τους λόγο Σ.Δ.14*. Στὸν γραπτὸ λόγο τὰ παιδιὰ ὁδηγήθηκαν στὴν ἐπίτευξη τῶν στόχων *Νὰ ἀναγνωρίζουν, νὰ γράφουν ὅπως μποροῦν Σ.Δ.15* βασικὲς λέξεις τοῦ διδασκόμενου θέματος (π.χ. Ἀρκάδι, Κρήτη).

Ἀπὸ τοὺς στόχους τῶν Μαθηματικῶν, *Τὰ παιδιὰ μαθαίνουν νὰ κάνουν συγκρίσεις, ὁμαδοποιήσεις, ἀντιστοιχίσεις (ΣΔ.17)* μὲ τὴ χρήση στοιχείων ἀπὸ τὴ γυναικεία καὶ ἀνδρική κρητικὴ φορεσιά, καὶ ἀπὸ τοὺς στόχους τῆς Πληροφορικής τὰ παιδιὰ *ἀναγνωρίζουν τὸν ὑπολογιστὴ ὡς μηχανὴ ποὺ βοηθαίει τὸν ἄνθρωπο νὰ γνωρίσει, νὰ δεῖ ὅ,τι δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ ἀπὸ κοντὰ Σ.Δ.6*.

Ἐρευνητικὴ ἐνότητα: Στοιχεῖα ἀξιολόγησης

Στὴν ἐνότητα αὐτή, στὸν Πίνακα 3 παρουσιάζονται ποσοτικὰ τα στοιχεῖα ἀξιολόγησης τῶν διδασκαλιῶν τῶν φοιτητριῶν κατανεμημένα κατὰ ἀντικείμενο ἀξιολόγησης καὶ στὴν ποιοτικὴ παρουσίαση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀναφέρονται οἱ κυριότερες πτυχές τους.

Ἡ ἀξιολόγηση τῶν διδασκαλιῶν, ὅπως παρουσιάζεται στὸν Πίνακα 3, ἀφορᾷ τὴν ἀξιολόγηση κάθε δραστηριότητος ξεχωριστά, τὴν ἀξιολόγηση τῆς σχολικῆς ὁμάδας καὶ τὴ συνολικὴ αὐτοαξιολόγηση τῆς διδά-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.				
ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΡΙΩΝ ΚΑΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ				
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ (Ν/%)			ΣΥΝΟΛΟ (Ν/%)
	ΠΛΗΡΗΣ	ΜΕΡΙΚΗ	ΕΛΑΧΙΣΤΗ	
Άξιολόγηση δραστηριότητας				
Καταλληλότητα περιεχομένου	111/79,9	22/15,9	6/4,30	139/100
Έπιτευξη στόχων	93/59,6	45/28,8	18/11,6	156/100
Καταλληλότητα διδακτικών μορφών και μεθόδων	137/86,7	18/11,4	3/1,9	158/100
Καταλληλότητα παιδαγωγικών μέσων και υλικών	185/92,9	12/6,1	2/1,0	199/100
Άξιολόγηση σχολικής ομάδας				
Συμμετοχή των παιδιών	112/64,4	56/32,2	6/3,4	174/100
Έλεγχος τής σχολικής τάξης	102/57,0	41/23,0	36/20,0	179/100
Αυτοαξιολόγηση διδάσκουσας				
Παιδαγωγική και διδακτική επάρκεια	16/80,0	3/15,0	1/5,0	20/100
Αυτοεκπλήρωση φοιτήτριας	17/85,0	3/15,0	0/0,0	20/100
Ανάγκη βελτίωσης	15/75,0	5/25,0	0/0,0	20/100

σκουσας φοιτήτριας για όλη τη διδασκαλία της. Για τον λόγο αυτό οι αριθμοί των αναφορών που αναγράφονται στην κλίμακα αξιολόγησης και αναφέρονται στα δύο πρώτα ευρύτερα αντικείμενα (αξιολόγηση δραστηριότητας και σχολικής ομάδας) ομάδας διαφέρουν από τους αριθμούς των αναφορών που αναφέρονται στην αυτοαξιολόγηση τής διδάσκουσας. Είναι ανάγκη να διευκρινιστεί ότι σε αρκετά Σχέδια Διδασκαλίας (Σ.Δ.) οι φοιτήτριες όσον αφορά την αξιολόγηση των δραστηριοτήτων και τον έλεγχο τής σχολικής τάξης αναφέρονταν γενικά για τις δραστηριότητες τής ημέρας ή και τής εβδομάδας (σε λιγότερα Σχέδια Διδασκαλίας) και όχι εξειδικευμένα για την κάθε δραστηριότητα ξεχωριστά και τον έλεγχο τής τάξης ανά δραστηριότητα.

Ός προς την καταλληλότητα του περιεχομένου των δραστηριοτήτων διαπιστώνουμε ότι στη μεγάλη τους πλειονότητα θεωρήθηκαν ως κατάλληλες για τη σχολική ομάδα στην οποία εφαρμόστηκαν με βάση τις ανάγκες, τις προϋπάρχουσες γνώσεις και τα ενδιαφέροντα των παιδιών (Το ενδιαφέρον των παιδιών για το θέμα ήταν μεγάλο Σ.Δ.17, Για την Κρήτη και για τον τρόπο έορτασμού του Άρκαδίου πολλά παιδιά είχαν αρκετές γνώ-

σεις» Σ.Δ.9, *Τὰ παιδιά ἔκαναν πολλές ἐρωτήσεις γιὰ τὴ μάχη στὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.4*). Μόνο σὲ λίγες περιπτώσεις ἢ καταλληλότητα τοῦ θέματος ξεπερνοῦσε τὶς δυνατότητες τῶν παιδιῶν (*Μερικὰ παιδιά δὲν ἐνδιαφέρονταν γιὰ ὅσα λέγαμε Σ.Δ.6*). Ἡ καταλληλότητα περιεχομένου ποῦ ἀξιολογήθηκε μὲ τὴ χαμηλότερη κλίμακα ἀφοροῦσε κυρίως δραστηριότητες μὲ συζήτηση γιὰ τὶς ἀρχές, τὶς ἀξίες, τὴ στάση τῶν Κρητικῶν στὸ Ἀρκάδι, ἐνῶ στὶς δραστηριότητες τῶν εἰκαστικῶν δημιουργιῶν, τῆς θεατρικῆς ἀναπαράστασης καὶ τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς ὑπῆρξε περισσότερο θετικὴ ἀξιολόγηση (*Τὰ παιδιά ἀσχολήθηκαν μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ δραματοποίηση Σ.Δ.5, Ζητοῦσαν νὰ ξανακάνουμε τοὺς Ἀρκάδιους Ἀγῶνες, Σ.Δ.2, Ἡ κατασκευὴ τῆς κάρτας γιὰ τὸ Ἀρκάδι ἦταν ἀπὸ τὶς πιὸ ἐπιτυχημένες δραστηριότητες Σ.Δ.1*).

Ἡ ἐπίτευξη τῶν διδακτικῶν στόχων κάθε δραστηριότητας ἀξιολογήθηκε ἀπὸ πολὺ θετικὰ (*Ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν στὶς δραστηριότητες φάνηκε ὅτι εἶχαν κατανοήσει τὸ θέμα Σ.Δ.4, Μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ εἶχαν οἱ εἰκαστικὲς καὶ οἱ ἀθλητικὲς δραστηριότητες ὅσον ἀφορᾷ τοὺς στόχους τοὺς Σ.Δ.2*) ἕως μέτρια (*Δὲν κατανόησαν ὅλα τὰ παιδιά τὰ ἱστορικὰ γεγονότα Σ.Δ.9*) καὶ ἀρνητικὰ (*Πολλὰ παιδιά δὲν κατανόησαν πότε αὐτὰ συνέβησαν Σ.Δ.12*). Καὶ πάλι οἱ δραστηριότητες γλώσσας, εἰκαστικῶν, φυσικῆς ἀγωγῆς καὶ θεατρικῆς τέχνης ἦταν αὐτὲς ποῦ πέτυχαν περισσότερο τοὺς διδακτικούς τοὺς στόχους (*Τὰ παιδιά κατασκεύασαν τὸ δικό τους Ἀρκάδι-κάρτα Σ.Δ.10, Παίζοντας τοὺς ἥρωες τοῦ Ἀρκαδίου κατανόησαν καλύτερα τὴν ἱστορία Σ.Δ.9*).

Οἱ φοιτήτριες χρησιμοποίησαν κυρίως διδακτικὲς μορφὲς ὅπως τὴ διαλογικὴ (*Συζήτησαμε μὲ τὰ παιδιά γιὰ τὸν ἑορτασμό, γιὰ τὸ ἴδιο τὸ μοναστήρι Σ.Δ.17*), τὴν ἐρευνητικὴ (*Ζητήσαμε ἀπὸ τὰ παιδιά νὰ ψάξουν στὸ σπῆτι καὶ νὰ φέρουν κρητικὲς φορεσιές, κεντήματα καὶ ἄλλα παλιὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ τὰ παρουσιάσουν στὴν τάξη Σ.Δ.19*), τὴν ὁμαδικὴ (*Τὰ παιδιά κατὰ ὁμάδες δημιούργησαν μὲ κολάζ κάθε νομὸ τῆς Κρήτης Σ.Δ.11*) ποῦ ἀνήκουν στὶς ἔμμεσες μορφὲς διδασκαλίας καὶ κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ τοὺς εἶναι ὁ ἐνεργὸς ρόλος τοῦ μαθητῆ στὴν ἀνακάλυψη τῆς νέας γνώσης. Ὅταν μία μορφή διδασκαλίας δὲν εἶχε θετικὸ ἀποτέλεσμα, πολλὲς φοιτήτριες ἄλλαζαν σὲ μία ἄλλη μορφή (*Ἐνῶ εἶχα σχεδιάσει νὰ περιγράψω τὴν Κρήτη, μόλις εἶδα ὅτι τὰ παιδιά βαριοῦνταν ζήτησα ἀπὸ αὐτὰ μὲ ἐρωτήσεις νὰ περιγράψουν τὸν χάρτη καὶ ὅσα ἔδειχνε Σ.Δ.20*).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐποπτικὸ ὕλικὸ ποῦ χρησιμοποιήθηκε (εἶτε αὐτὸ ποῦ κατασκεύασαν εἶτε αὐτὸ ποῦ προμηθεύτηκαν ἔτοιμο οἱ φοιτήτριες), ἀπὸ

τῆ μελέτῃ τῶν Σ.Δ. φαίνεται ὅτι ἦταν ἀρκετό, ποικίλο καὶ συγκέντρωσε τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν (*Τὰ παιδιά ἐνδιαφέρθηκαν γὰρ τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὸ Ἀρκάδι Σ.Δ.12, Τοὺς τράβηξε πολὺ τὴν προσοχὴ ἢ εἰκονικὴ ξενάγηση στὴ Μονὴ Ἀρκαδίου μέσα ἀπὸ video στὸν ὑπολογιστὴ Σ.Δ.20*).

Ἡ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν ποικίλλει ἀνὰ δραστηριότητα, ἀλλὰ γενικὰ κινήθηκε σὲ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὰ ποσοστὰ (*Γιὰ ὅσα γνώριζαν σχετικὰ μὲ τὴν Κρήτη, τὰ παιδιά συμμετεῖχαν πολὺ στὶς συζητήσεις Σ.Δ.17, Τοὺς ἐνδιέφερε πολὺ ἢ ἐξιστόρηση τῶν ἱστορικῶν γεγονότων Σ.Δ.11*). Ἡ περισσότερο ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν ἦταν στὰ εἰκαστικὰ καὶ στὴ φυσικὴ ἀγωγή (*Ἀσχολήθηκαν πολὺ ἔντονα μὲ τὶς κατασκευές Σ.Δ.18, Ἔπαιξαν μὲ τὴν καρδιά τους σὲ ὅλα τα ἀγωνίσματα Σ.Δ.1*).

Ὅπου τὰ παιδιά συμμετεῖχαν ἐνεργά, ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ καλύτερος ἔλεγχος τῆς σχολικῆς ὁμάδας (*Στὰ ἀγωνίσματα ἢ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν ἦταν ἔντονη καὶ ἢ προσπάθειά τους γιὰ νίκη μεγάλη Σ.Δ.5, Τὰ παιδιά ἀπορροφούσαν ἀπὸ τὶς κατασκευές πὺ ἔκαναν Σ.Δ.8, Τὰ παιδιά παρακολουθοῦσαν τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων καὶ ρωτοῦσαν συνεχῶς Σ.Δ.10*). Ἀντίθετα, στὶς δραστηριότητες πὺ δὲν συγκέντρωναν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν, τὰ παιδιά δὲ συμμετεῖχαν ἐνεργά σὲ αὐτὲς καὶ ἐκτρέπονταν σὲ μὴ ἀποδεκτὴ συμπεριφορὰ (*Ὅταν ἢ συζήτηση διαρκοῦσε πολὺ, μερικὰ παιδιά κουράζονταν καὶ ἄρχιζαν νὰ πειράζον τὰ ἄλλα Σ.Δ.12*).

Μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ συγκεκριμένου θέματος οἱ φοιτήτριες εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ἀξιολογήσουν καὶ τὶς διδακτικὲς τοὺς ἱκανότητες. Ἀναμενόμενο εἶναι ὅτι ὅσες διαπίστωναν ὅτι ἢ διδασκαλία τοὺς πετύχαινε, δηλαδὴ ὅσες ἀξιολογοῦσαν θετικότερα τὴν ἐπίτευξη τῶν διδακτικῶν στόχων, τὴν καταλληλότητα τοῦ περιεχομένου διδασκαλίας καὶ τὴ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν, ἀξιολογοῦσαν καὶ θετικότερα τὴν παιδαγωγικὴ καὶ διδακτικὴ τοὺς ἐπάρκεια (*Διαπιστώνω ὅτι μπορῶ νὰ διδάσκω ἱστορικὰ θέματα, ἂν καὶ στὴν ἀρχὴ τὸ φοβούμουν Σ.Δ.10, Πιστεύω ὅτι μπορῶ νὰ διατηρῶ τὸν ἔλεγχο τῆς τάξης καὶ νὰ κινητοποιῶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν Σ.Δ.16*) ἀπὸ ἐκεῖνες πὺ ἀντιμετώπισαν περισσότερες δυσκολίες κατὰ τὴ διδασκαλία τοῦ θέματος καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς ὁμάδας (*Πιστεύω ὅτι τέτοια θέματα εἶναι ἀρκετὰ δύσκολα γιὰ τὰ παιδιά» Σ.Δ.13*). Ἀνάλογα τοποθετήθηκαν καὶ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν προσωπικὴ τοὺς αὐτοεκπλήρωση ὡς ἐκπαιδευτικῶν μέσα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη διδασκαλία (*Ἐνῆσα μεγάλη ἱκανοποίηση ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἐπειδὴ τὰ παιδιά ξμαθαν τὰ περισσότερα*

ἀπὸ ὅσα μιλῆσαμε Σ.Δ.18). Οἱ περισσότερες φοιτήτριες ἀναγνωρίζουν καὶ ἐπισημαίνουν τὴν ἀνάγκη βελτίωσής τους σὲ ἀρκετοὺς καὶ διαφορετικοὺς τομεῖς (Τὰ ἱστορικὰ θέματα χρειάζονται πολὺ καὶ καλὸ ἐποπτικὸ ὕλικὸ Σ.Δ.4, Πρέπει νὰ γνωρίζει κανεὶς πολλὲς λεπτομέρειες γιὰ νὰ ἀπαντᾷ στὶς ἐρωτήσεις τῶν παιδιῶν Σ.Δ.14).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας μᾶς ὀδηγοῦν σὲ ἐνδιαφέροντες προβληματισμοὺς σχετικὰ μὲ τὴ διδασκαλία ἱστορικῶν θεμάτων στὸ νηπιαγωγεῖο.

Ἡ προσέγγιση τοῦ θέματος τῆς διδασκαλίας μέσα ἀπὸ ποικίλους κλάδους τοῦ Δ.Ε.Π.Π.Σ. δείχνει ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἱστορικῶν θεμάτων στὸ νηπιαγωγεῖο εἶναι διακλαδική, διεπιστημονικὴ¹⁸ καὶ δὲν περιορίζεται σὲ ἀπλὴ παροχὴ ἱστορικῶν γνώσεων, ὅπως θεωρεῖται συνήθως ὅτι συμβαίνει μὲ τὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας στὸ σχολεῖο. Ἡ προσέγγιση τῶν ἱστορικῶν θεμάτων μέσα καὶ ἀπὸ τὴ λογοτεχνία (π.χ. ἱστοριογραφικὰ κείμενα, ποιήματα, διηγήματα), τὶς εἰκαστικὲς τέχνες (εἰκόνες, ζωγραφικὸί πίνακες, ἀγάλματα) τὴν ἀρχιτεκτονικὴ (ναοί), τὴ μουσικὴ (μαντινάδες καὶ τραγούδια), τὴ λαογραφία (ἦθη καὶ ἔθιμα) βοηθοῦν τὰ παιδιά νὰ προσεγγίσουν καλύτερα τὴν ἱστορία¹⁹.

Ὁ ὑψηλὸς ἀριθμὸς δραστηριοτήτων ποὺ ἀναφέρονται στὸ γεωγραφικὸ περιβάλλον καὶ στὸ πολιτισμικὸ πλαίσιο τῆς Κρήτης δείχνει ὅτι μὲ ἀφορμὴ ἓνα θέμα τῆς τοπικῆς ἱστορίας, τὰ παιδιά γνωρίζουν εὐρύτερα τὸν τόπο τους²⁰, ἐντάσσουν καλύτερα καὶ πιὸ ὀργανικὰ τὸ συγκεκριμένο ἱστορικὸ γεγονός στὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ τόπου, ἀντιλαμβάνονται περισσότερο τὴ σημασία του γιὰ τὴν τοπικὴ καὶ τὴ γενικὴ ἱστορία²¹.

Ἡ ἐπίτευξη στόχων ἀπὸ ποικίλα μέρη τοῦ Δ.Ε.Π.Π.Σ. δείχνει ὅτι μέσα

18. ΧΡΥΣΑΦΙΔΗΣ 2009· ΣΦΥΡΟΕΡΑ 2002· SEEFELDT 2005· WALMSLEY & WING 2004.

19. ΜΑΥΡΟΣΚΟΥΦΗΣ 2012.

20. ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ 1996.

21. ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ 1996· ΧΑΡΙΤΟΣ 2009.

ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἱστορικῶν θεμάτων μποροῦν νὰ ἐπιτευχθοῦν πολλοὶ στόχοι τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος καὶ ὄχι μόνο ὅσοι συνδέονται μὲ τὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας²².

Ἀπὸ τὴν ἀξιολόγηση τῶν διδασκαλιῶν, ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς φοιτήτριες, φάνηκε ὅτι τὰ ἱστορικὰ θέματα, κυρίως αὐτὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν χῶρο τῶν ἐμπειριῶν, βιωμάτων καὶ πρώτων γνώσεων τῶν παιδιῶν (π.χ. θέματα τοπικῆς ἱστορίας) εἶναι κατάλληλα γιὰ νὰ διδαχθοῦν στὸ νηπιαγωγεῖο. Τὰ θέματα αὐτὰ ὅταν συνδέονται μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ τοπικὸ περιβάλλον καὶ κυρίως μὲ στοιχεῖα τοῦ τοπικοῦ πολιτισμοῦ ἀναδεικνύονται σὲ σημαντικὰ κοινωνικὰ ὀρόσημα (π.χ. ἐπέτειοι, ἑορτὲς ἔθιμα τόπου, λαογραφία, τοπόσημα) καὶ μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν τὸ ἔναυσμα γιὰ σχετικὲς διδασκαλίες, οἱ ὁποῖες μποροῦν νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ σὲ εὐρύτερες ἱστορικὲς περιόδους (π.χ. Ἡ Κρήτη ἐλεύθερη, Ἡ Κρήτη στὰ ἀρχαῖα χρόνια). Ἐπομένως, θέματα ποὺ συνδέονται μὲ συγκεκριμένους τόπους, ὅπου διαδραματίστηκαν, μὲ ἀγάλματα ἡρώων καὶ ὀνόματα ὁδῶν ποὺ ὑπάρχουν στὴν πόλη, μὲ κείμενα, μαντινάδες, τραγούδια, τρόπους ἑορτασμοῦ μποροῦν νὰ γίνουν κατανοητὰ ἀπὸ τὰ παιδιά ὡς πρὸς τὴ σημαντικότητά τους γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ συνέβησαν καὶ γιὰ τὴν ἐπίδρασή τους στὴ σημερινὴ ἐποχὴ²³.

Ἡ καταλληλότητα τοῦ περιεχομένου τῶν ἱστορικῶν θεμάτων καὶ ἡ ἐπιλογή τῶν κατάλληλων διδακτικῶν μεθόδων εἶναι αὐτὲς ποὺ ὀδηγοῦν στὴν ἐπίτευξη τῶν στόχων κάθε διδασκαλίας. Οἱ στόχοι αὐτοὶ πρέπει νὰ λαμβάνουν πάντα ὑπόψη τους τὶς ἱκανότητες, τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν παιδιῶν. Στὴ διδασκαλία τῶν ἱστορικῶν θεμάτων στὸ νηπιαγωγεῖο εἶναι σημαντικό νὰ ἐπιλέγονται στόχοι σχετικοὶ μὲ τὴν ἀρχικὴ γνωριμία τῶν παιδιῶν μὲ πτυχὲς τῆς ἱστορικῆς πίστης (π.χ. τί γιορτάζουμε – γνωσιακὴ προσέγγιση, τί ἔγινε τότε – ἱστορικὴ προσέγγιση, πῶς γιορτάζουμε – ἑορταστικὴ καὶ λαογραφικὴ προσέγγιση), ὥστε τὰ παιδιά νὰ κατανοήσουν τὰ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος καὶ τὴ σημαντικότητά του²⁴.

22. SEEFELDT 2005· ΝΤΟΛΙΟΠΟΥΛΟΥ & ΣΟΥΛΟΓΛΟΥ 2007.

23. O'HARA & O'HARA 2001.

24. O'HARA & O'HARA 2001· PLUCKROSE 1993.

Οι μορφές διδασκαλίας που ταιριάζουν περισσότερο στη διδασκαλία των ιστορικών θεμάτων φαίνεται ότι είναι οι μαθητοκεντρικές μορφές²⁵. Οι φοιτήτριες χρησιμοποίησαν διαλογική, όμαδική, έρευνητική μορφή διδασκαλίας, οι οποίες είναι περισσότερο αποτελεσματικές στη διδασκαλία των κοινωνικών σπουδών²⁶. Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει ότι ή παραδοσιακή άποψη ότι ο μονόλογος του εκπαιδευτικού αποτελεί την κύρια μορφή διδασκαλίας δεν είναι σωστή.

Η μεγάλη ποικιλία των εκπαιδευτικών μέσων και υλικών που υπάρχουν σχετικά με τη διδασκαλία ιστορικών θεμάτων (χάρτες, σχεδιαγράμματα, ζωγραφικοί πίνακες, video και εικόνες από το internet, φωτογραφίες, απεικονίσεις συμβόλων), τα ποικίλα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν στις κατασκευές και στις δραματοποιήσεις-ανάπαραστάσεις (πηλός, χαρτιά και χρώματα όλων των ειδών, υφάσματα κ.ά.), δείχνουν ότι ή διδασκαλία της Ιστορίας μπορεί να είναι απολύτως έποπτική²⁷, και να διαθέτει μία ποικιλία υλικών που είναι διαθέσιμα, φθηνά και αξιοποιήσιμα με ποικίλους τρόπους. Όστόσο, έλειψε ή επίσκεψη στον ίδιο τον χώρο της Μονής Άρκαδίου που θα μπορούσε να βοηθήσει πολύ τα παιδιά να εντάξουν το γεγονός στο γνωσιακό τους πλαίσιο, αλλά και να φανταστούν, να ανασυνθέσουν, να «αίσθανθούν» το ίδιο το γεγονός²⁸.

Όσον αφορά τη συμμετοχή των παιδιών, φαίνεται ότι αυτή δεν επιτυγχάνεται πάντα. Πολλοί παράγοντες επηρεάζουν αυτό το αποτέλεσμα. Το ενδιαφέρον του παιδιού για το θέμα της διδασκαλίας, οι σχετικές έμπειρίες, γνώσεις και τα βιώματα που έχει από το οικογενειακό και στενό κοινωνικό του περιβάλλον, το είδος των δραστηριοτήτων, ή μέθοδος διδασκαλίας, ή έπιλογή και χρήση παιδαγωγικού υλικού από τις φοιτήτριες είναι κάποιιο από τους παράγοντες αυτούς²⁹. Έπομένως, δεν είναι σαφής ο βαθμός στον όποιο το θέμα της διδασκαλίας ευθύνεται για τη συμμετοχή των παιδιών στη διδασκαλία. Αυτό θα μπορούσε να

25. O'HARA & O'HARA 2001· ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ 1996· ΜΑΥΡΟΣΚΟΦΗΣ 2012.

26. SEEFELDT 2001· SEEFELDT 2005· STAVRIANOS & ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ 2016· MARTORELLA 1994· WILLEN 1996.

27. ΜΑΥΡΟΣΚΟΦΗΣ 2012· PAHL 1996.

28. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ 2002· ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ 1996· ΧΑΡΙΤΟΣ 2009.

29. MARTORELLA 1994· WILLEN 1996.

διαπιστωθεί ἂν διαθέταμε καὶ συγκρίναμε στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν καὶ σὲ διδασκαλίες μὲ ἄλλα θέματα (π.χ. ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον, τὴ γλῶσσα, τὰ μαθηματικὰ κ.ἄ.), δυνατότητα ποὺ δὲν ὑπῆρχε στὴ συγκεκριμένη ἔρευνα. Ἀπὸ τὶς αὐτοαξιολογήσεις τῶν φοιτητριῶν προκύπτει ὅτι ὅσο περισσότερες ἀρχικὲς γνώσεις εἶχαν τὰ παιδιά γιὰ τὸ θέμα καὶ ὅσο πιὸ μαθητοκεντρικὴ ἦταν ἡ μέθοδος διδασκαλίας τόσο περισσότερο συμμετεῖχαν στὴ διδασκαλία. Ἡ ὑπαρξὴ ἀλλόγλωσσων μαθητῶν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπόψη τόσο κατὰ τὸ σχεδιασμὸ δραστηριοτήτων ὅσο καὶ κατὰ τὴν ἐπιλογὴ μεθόδων διδασκαλίας, ὥστε νὰ ὑποβοηθεῖται ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ καὶ αὐτῶν τῶν παιδιῶν.

Ἡ μὴ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν στὴ διδασκαλία κάνει τὰ παιδιά νὰ μὴν προσέχουν στὴ διδασκαλία καὶ νὰ ἐμφανίζουν στοιχεῖα ἀπειθαρχίας στὴν τάξη. Ὁ μόνος τρόπος γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ καλύτερου δυνατοῦ ἐλέγχου τῆς τάξης εἶναι ἡ ἐνεργὸς ἐμπλοκὴ τῶν παιδιῶν στὴ διδασκαλία³⁰.

Μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τους γιὰ τὴν Κρήτη καὶ τὸ Ἀρκάδι οἱ φοιτήτριες ἀντιλαμβάνονται τὸν ἑαυτό του ὡς ἐκπαιδευτικὸ, ἀναγνωρίζουν τὶς ἱκανότητές τους, ἐντοπίζουν τὶς ἐλλείψεις τους καὶ ἐπισημαίνουν τὶς ἀνάγκες βελτίωσής τους. Τὰ στοιχεῖα αὐτά, ἂν καὶ εἶναι θετικά, δὲν μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν στὸ θέμα τῆς διδασκαλίας (Ἀρκάδι), διότι δὲν γνωρίζουμε πῶς οἱ φοιτήτριες ὑποβοηθοῦνται στὴ συνειδητοποίησή τους ὡς ἐκπαιδευτικῶν μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἄλλων θεμάτων (π.χ. ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον, τὴ γλῶσσα, τὰ μαθηματικὰ κ.ἄ.). Πάντως, θεωροῦν τὸ ἱστορικὸ θέμα δύσκολο, ἀπαιτητικὸ ὡς πρὸς τὶς γνώσεις καὶ τὴν προετοιμασία ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ διδασκαλία του, ἐνῶ δὲν ἔχουν βοήθεια σὲ αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ὁδηγὸ Νηπιαγωγοῦ³¹, ὅπως ἔχει ἐντοπιστεῖ καὶ γιὰ ἄλλα θέματα τῶν Κοινωνικῶν Σπουδῶν³².

30. MARTORELLA 1994· WILLEN 1996.

31. ΔΑΦΕΡΜΟΥ Κ.Α. 2006.

32. STAVRIANOS & OIKONOMIDIS 2016.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ἡ γενίκευση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἔρευνάς μας περιορίζεται ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο θέμα (Ἀρχάδι 1866), ἀπὸ τὸν μικρὸ ἀριθμὸ διδασκαλιῶν καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τους σὲ μία καὶ μόνον μικρὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ, τὴν πόλη τοῦ Ρεθύμνου. Ἐπίσης, οἱ φοιτήτριες γιὰ τὶς διδασκαλίες τους συμβουλεύονταν καὶ βοηθοῦνταν ἀπὸ τὸν ἐπόπτη καθηγητὴ καὶ τὶς νηπιαγωγούς τῶν τμημάτων ἄσκησης, στοιχεῖο ποὺ ἐπηρεάζει τὸν σχεδιασμὸ καὶ τὴν ὑλοποίησή τῶν διδασκαλιῶν τους. Ἀκόμα, ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθήσαμε κατὰ τὴν ἔρευνά μας (μελέτη περιεχομένου στὰ σχέδια διδασκαλίας) δὲν μπορεῖ πάντα νὰ ἀποδώσει μὲ τὸν πληρέστερο τρόπο τὴν ὑλοποίησή τοῦ σχεδίου διδασκαλίας.

Ἐπομένως, γιὰ τὴν καλύτερη διερεύνηση τῆς διδασκαλίας ἢ ἔρευνα πρέπει νὰ συγκεντρώσει δεδομένα ἀπὸ μεγαλύτερο δείγμα διδασκαλιῶν γεωγραφικὰ περισσότερο διασκορπισμένων, οἱ ὁποῖες θὰ ἀφοροῦν ποικίλα θέματα διδασκαλίας ἱστορικῶν θεμάτων (π.χ. 25η Μαρτίου 1821, θέματα τοπικῆς ἱστορίας κ.ἄ.), ὥστε νὰ προκύψουν ἐγκυρότερα ἀποτελέσματα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας στὸ νηπιαγωγεῖο³³. Ἡ καταγραφή τῶν διδασκαλιῶν τῶν ἐργαζόμενων νηπιαγωγῶν καὶ ὅχι τῶν ἀσκούμενων φοιτητριῶν, θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ ἔχουμε μία πιὸ σαφῆ εἰκόνα σχετικὰ μὲ τὸ τί καὶ πῶς διδάσκεται στὰ ἑλληνικὰ νηπιαγωγεῖα σχετικὰ μὲ τὴν Ἱστορία. Ὁ ἐμπλουτισμὸς τῶν μεθόδων ἔρευνας μὲ τὴν παρατήρηση διδασκαλιῶν ἱστορικῶν θεμάτων, μὲ συνεντεύξεις ἀπὸ ἐκπαιδευτικούς, παιδιὰ καὶ γονεῖς τοῦ νηπιαγωγείου, μὲ τὴν καταγραφή σὲ ἡμερολόγιο βασικῶν στοιχείων τῆς διδασκαλίας, μὲ τὴν ἀξιολόγησή τοῦ portfolio τῶν παιδιῶν ποὺ ἀφορᾷ τὴν ἐκάστοτε διδασκαλία³⁴, θὰ μᾶς δώσει περισσότερα στοιχεῖα, ὥστε νὰ ἀξιολογήσουμε ἐπαρκέστερα τὴ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας στὸ νηπιαγωγεῖο καὶ νὰ διατυπώσουμε προτάσεις γιὰ τὴ βελτίωσή της.

Θεωροῦμε ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο οἱ νηπιαγωγοὶ νὰ ὑποστηριχθοῦν στὴ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας ἀπὸ τὸν Ὁδηγὸ Νηπιαγωγοῦ³⁵, ὁ ὁποῖος δὲν

33. ΧΑΡΙΤΟΣ 2009· ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ 1996.

34. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ 2002.

35. ΔΑΦΕΡΜΟΥ Κ.Α. 2006.

παρέχει σχετικές οδηγίες και παραδείγματα για τη διδασκαλία ιστορικών θεμάτων. Είναι ανάγκη ο Όδηγος να εμπλουτιστεί ώστε οι νηπιαγωγοί να έχουν έναν βασικό άξονα για να σχεδιάζουν τη διδασκαλία τους, ή τις σχολικές έορτες που σχετίζονται με ιστορικά γεγονότα και έπετειους, στοιχείο που έχει προταθεί και για την υποβοήθηση των νηπιαγωγών στη διδασκαλία θρησκευτικών θεμάτων³⁶.

Η έρευνα μās έδειξε ότι ή προσέγγιση θεμάτων τής τοπικής ιστορίας με άφετηρία τις γνώσεις και τις έμπειρίες των παιδιών σχετικά με τον τόπο τους, τὰ κυριότερα χαρακτηριστικά του και τὰ βασικά πολιτισμικά του στοιχεία μπορεί να οδηγήσει στην καλύτερη γνώση των ιστορικών αυτών θεμάτων, στην κατανόηση των σκέψεων, προβληματισμών, στάσεων και ενεργειών των ιστορικών προσώπων, του συναισθήματος τής αγάπης για την πατρίδα και την έλευθερία και του άγώνα για αυτές. Η διδασκαλία τής Ιστορίας σε αυτό το πλαίσιο οδηγεί τὰ παιδιά στη διαμόρφωση τής έθνικης τους ταυτότητας, στον άγνο πατριωτισμό και στην αναγνώριση των ύψηλων άξιων που σηματοδοτούν την κοινωνική και προσωπική ζωή. Έτσι, ή διδασκαλία ιστορικών θεμάτων πρέπει να αντιμετωπίζεται όχι ως κατήχηση που κλείνει τον τρόπο σκέψης των παιδιών, αλλά ως άνοιγμα τής σκέψης τους στον τρόπο με τον όποιον οι άνθρωποι προσεγγίζουν την ιστορική στιγμή, τη ζωή και άποφασίζουν για αυτήν. Άλλωστε, τὰ βασικότερα στοιχεία που συναντούμε στις προσεγγίσεις των θεμάτων τής έλληνικής ιστορίας, όπως ο άγώνας για την έλευθερία και την ανεξαρτησία άποτελούν τὰ σημαντικότερα ζητούμενα των άγώνων κάθε έθνους. Η θέση αυτή βοηθάει τον εκπαιδευτικό να άντιληφθεί ότι με τη διδασκαλία ιστορικών θεμάτων, άναπτύσσει τη σκέψη, τὰ κοινωνικά τους συναισθήματα και τις άξίες των μαθητών του.

Καλό είναι οι νηπιαγωγοί να μη φοβούνται τη διδασκαλία ιστορικών θεμάτων, αλλά καλά πληροφορημένοι για τὸ θέμα διδασκαλίας να τὸ συνδέουν με έμπειρίες και ενδιαφέροντα των παιδιών, σχεδιάζοντας και άνασχεδιάζοντας μαζί τους δραστηριότητες από ποικίλα μέρη του άναλυτικού προγράμματος. Βασικά θέματα τής γενικής και τοπικής έλληνικής ιστορίας (Αρχάδι 1866) μπορούν να διδαχθούν σε παιδιά νηπια-

36. STAVRIANOS & OIKONOMIDIS 2016.

γωγείου προσφέροντας άφενδς γνώσεις για ποικίλα στοιχεία τής έλληνικής ταυτότητας και άφετέρου εύκαιρίες κατανόησης του ιστορικού φαινομένου³⁷. Επίσης, οι έπισκέψεις σε τόπους Ιστορίας βοηθούν τὰ παιδιὰ νὰ προβληματιστούν για τή λειτουργία του χώρου κατὰ τὸ παρελθόν, νὰ άντιληφθούν τή μικροκλίμακα του χώρου, τὸ άνάγλυφο τής περιοχής, τή σχέση με τοὺς ανθρώπους, τήν εύρύτερη γεωγραφική περιοχή³⁸, με άποτέλεσμα τὰ παιδιὰ νὰ ύποβοηθούνται στην καλύτερη κατανόηση τών ιστορικῶν θεμάτων.

Συμπερασματικά, ή έρευνα μᾶς έδειξε ότι βασικά θέματα τής Ιστορίας (π.χ. τὸ Όλοκαύτωμα του Άρκαδίου 1866) μπορούν νὰ διδαχθούν με ποικίλες δραστηριότητες και έπιτυγχάνοντας πολλοὺς στόχους άπό διαφορετικούς κλάδους του άναλυτικού προγράμματος³⁹ σε παιδιὰ νηπιαγωγείου προσφέροντας γνώσεις για ποικίλα στοιχεία τής έλληνικής ταυτότητας (χώρος, πολιτισμός, ιστορικά γεγονότα) και μπορούν νὰ άποτελέσουν ένα πρώτο ώστε τὰ παιδιὰ: α) νὰ καλλιεργήσουν Ιστορική συνείδηση, β) νὰ άναπτύξουν κριτική σκέψη για τὰ κίνητρα, τὰ όρια και τή συμπεριφορά τών ανθρώπων, γ) νὰ άντιληφθούν τή συλλογικότητα τής Ιστορικής δράσης, δ) νὰ άναγνωρίσουν τή σημασία τής ανθρώπινης ύπαρξης και άξιοπρέπειας⁴⁰ και τελικά νὰ διαμορφώσουν τήν ύγιη έθνική ταυτότητα και νὰ υιοθετήσουν ύψηλές άξίες και στάσεις ζωής, όπως είναι ή άγάπη για τήν πατρίδα και ό άγώνας για τήν έλευθερία.

37. ΧΑΡΙΤΟΣ 2009· ΛΕΟΝΤΕΙΝΗΣ 1996.

38. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ 2002· D'ADDESIO ET AL. 2005· ΛΕΟΝΤΕΙΝΗΣ 1996.

39. Διακλαδικά, βλ. ΧΡΥΣΑΦΙΔΗΣ 2009· ΣΦΥΡΟΕΡΑ 2002.

40. ΧΟΥΡΔΑΚΗΣ 2012.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΔΑΦΕΡΜΟΥ Κ.Α. 2006: Χ. Δαφέρμου, Π. Κουλούρη, Ε. Μπασαγιάννη, ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι. *Όδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί. Δημοουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. 2006.
- ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ 2002: Κ. Δημητριάδου, *Ιστορία και Γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία. Έφαρμογή και αξιολόγηση μιᾶς εκπαιδευτικῆς παρέμβασης στὸν ἱστορικὸ χῶρο*. Θεσσαλονίκη: Ἄφοι Κυριακίδη 2002.
- ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΥ 1977: Ι. Διαμαντούρου, «Ἡ Κρητικὴ Ἐπανάσταση 1866-1869». *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*. Τόμ. ΙΓ'. Αθήνα: Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 253-277.
- ΚΙΤΣΑΡΑΣ 2004: Γ. Κιτσαράς, *Διδακτικὴ Μεθοδολογία. Προγράμματα Προσχολικῆς Ἀγωγῆς*. Αθήνα: Ἐκδ. τοῦ σύγγ. 2004.
- ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ 1996: Γ. Λεοντσίνης, *Διδακτικὴ τῆς Ἱστορίας. Γενικὴ-Τοπικὴ Ἱστορία καὶ Περιβαλλοντικὴ Ἐκπαίδευση*. Αθήνα: Ἐκδ. τοῦ σύγγ. 1996.
- ΜΑΥΡΟΣΚΟΥΦΗΣ 2012: Δ. Μαυροσκούφης, *Ἀναζητώντας τὰ ἴχνη τῆς Ἱστορίας. Ἱστοριογραφία, Διδακτικὴ Μεθοδολογία καὶ ἱστορικὲς πηγές*. Θεσσαλονίκη: Ἄφοι Κυριακίδη.
- ΝΤΟΛΙΟΠΟΥΛΟΥ & ΣΟΥΣΛΟΓΛΟΥ 2007: Ε. Ντολιοπούλου, Κ. Σουσιλόγλου, «Ἀπόψεις νηπιαγωγῶν γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Δ.Ε.Π.Π.Σ. γιὰ τὸ νηπιαγωγεῖο». *Ἐρευνώντας τὸν Κόσμο τοῦ Παιδιοῦ 7* (2007), 123-149.
- ΣΤΡΑΤΑΡΙΔΑΚΗ 2006: Ἄ. Στραταριδάκη, *Ἡ Ἱστορία στὴν Προσχολικὴ Ἐκπαίδευση. Θεωρητικὲς θέσεις καὶ Ἐνδεικτικὲς Ἐφαρμογές*. Ἡράκλειο: Ἐκδ. τῆς σύγγ. 2006.
- ΣΦΥΡΟΕΡΑ 2002: Μ. Σφυρόερα, *Διαθεματικὴ Προσέγγιση τῆς Γνώσης*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων – Κλειδιά καὶ Ἀντικλείδια.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι. 2003: Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτούτο, *Διαθεματικὸ Ἐνιαῖο Πλαῖσιο Προγραμμάτων Σπουδῶν (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) γιὰ τὸ Νηπιαγωγεῖο*. Αθήνα: Π.Ι.
- ΧΑΡΙΤΟΣ 2009: Χ. Χαρίτος, *Ὅψεις Τοπικῆς Ἱστορίας*. Βόλος: Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις Θεσσαλίας 2009.
- ΧΡΥΣΑΦΙΔΗΣ 2009: Κ. Χρυσαφίδης, *Διαθεματικὴ Προσέγγιση τῆς Γνώσης*. Αθήνα: Δίπτυχο 2009.

- ΧΟΥΡΔΑΚΗΣ 2012: Άντ. Χουρδάκης, *Ιστορική εκπαίδευση στην ελληνική διασπορά*. Αθήνα: Ίων 2012.
- ALLEN 1996: R. Allen, «Introduction: What should we teach in Social Studies and why?» B. Massialas, R. Allen (Eds.), *Crucial Issues in Teaching Social Studies K-12*. Belmont: Wadsworth 1996.
- D'ADDESIO ET AL. 2005: J. D'Addesio, B. Grob, L. Furman, K. Hayes, J. David, «Learning about the world around us». *Young Children* 60(5) (2005), 50-57.
- JACOBS & CROWLEY 2007: G. Jacobs, K. Crowley, *Play, Projects and Preschool Standards*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press 2007.
- MARTORELLA 1994: Peter Martorella, *Social Studies for Elementary School Children. Developing Young Citizens*. New Jersey: Merrill 1994.
- MINDES 2005: G. Mindes, «Social studies in today's early childhood curricula». *Young Children* 60(5) (2005), 12-18.
- NEUENDORF 2002: K. Neuendorf, *The content analysis guidebook*. London: Sage 2002.
- O'HARA & O'HARA 2001: L. O'Hara, M. O'Hara, *Teaching History 3-11. The essential guide*. London: Continuum 2001.
- PAHL 1996: R. Pahl, «Digital technology and Social Studies». B. Massialas, R. Allen (Eds.), *Crucial Issues in Teaching Social Studies K-12*. Belmont: Wadsworth 1996.
- PLUCKROSE 1993: H. Pluckrose, *Children learning History*. Herts: Simon & Schuster Education 1993.
- SEEFELDT 2001: C. Seefeldt, *Social studies for the preschool/primary child*. NJ: Merrill. Prentice Hall 2001.
- SEEFELDT 2005: C. Seefeldt, *How to Work with Standards in the Early Childhood Classroom*. New York: Teachers College Press 2005.
- STAVRIANOS & OIKONOMIDIS 2016: K. Stavrianos, V. Oikonomidis, «Teaching about Virgin Mary and the Orthodox Christian Religion in Kindergarten». R. Aikonen, A. Aleksandrov (Eds.), *Proceedings of International Conference "Methods of Teaching in Religious Education: Learning by Heart or by Experience?"* The Orthodox Christian Religious Education Association (OCREA) Conference. Sofia, Bulgaria (18-20 June 2014), 159-174.

- WALMSLEY & WING 2004: B. B. Walmsley, D. R. Wing, *Welcome to Kindergarten. A Month by Month Guide to Teaching and Learning*. NH: Portsmouth 2004.
- WILLEN 1996: W. Willen, «Thinking skills instruction in Social Studies classrooms». B. Massialas, R. Allen (Eds.), *Crucial Issues in Teaching Social Studies K-12*. Belmont: Wadsworth 1996.